

UN CUPTOR DE UZ MEȘTEȘUGĂRESC DESCOPERIT ÎN APROPIEREA ZIDULUI DE INCINTĂ ROMAN TÂRZIU AL TOMISULUI

Octavian MITROI*
Liviu LUNGU*

Cuvinte-cheie: *Tomis, cuptor, zid de incintă.*

Keywords: *Tomis, kiln, precinct wall.*

Rezumat: *În acest material este semnalată prezența unui cuptor de uz meșteșugăresc la intersecția bulevardului Ferdinand cu str. General Manu, în imediata apropiere a zidului de incintă roman târziu al Tomisului, în spațiul intra muros. Acest complex a fost descoperit și parțial cercetat în octombrie 2013, cu ocazia unor lucrări de infrastructură.*

Abstract: *In this paper, we would like to point out the presence of a craftsman's kiln situated at the crossroads between Ferdinand Boulevard and General Manu Street in Constantza, right next to the Tomis city's Late-Roman defensive wall. This archaeological complex was discovered and partly investigated during the public interest works in October 2013.*

Amplele lucrări de reabilitare a Centrului vechi al municipiului Constanța desfășurate în anii 2012 – 2014 au prilejuit numeroase descoperiri arheologice.¹ În acest context, în octombrie 2013, de-a lungul trotuarului dinspre Parcul Arheologic al bulevardului Ferdinand, au fost executate săpături în vederea modernizării și extinderii rețelei de cabluri de fibră optică. Cu această ocazie, în imediata apropiere a zidului de incintă roman târziu al Tomisului, au fost realizate descoperiri arheologice legate de acest monument, care vor face obiectul unui studiu special.

În rândurile care urmează, ne propunem să prezentăm un complex

---

*Octavian MITROI, Liviu LUNGU – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; e-mail: ofidron@yahoo.com; e-mail: liv_lungu@yahoo.ro

¹ MITROI 2013, p. 112 – 113, 115 – 116, la care se adaugă și alte descoperiri aflate în curs de publicare.

arheologic apărut în cadrul acelorași lucrări, vis-à-vis de colțul de la intersecția bulevardului Ferdinand cu str. General Manu, în dreptul imobilului nr. 28.

Complexul este amplasat în imediata apropiere a zidului de incintă roman târziu al Tomisului, în *intra muros*,² (Fig. 1) și s-a remarcat prin urme puternice de arsură roșiatică (Fig. 2). Baza acestui complex arheologic se prezintă sub forma unui nivel uniform, puternic solidificat în urma arderii, de culoare vernil, apărut la - 1,10 m și cu o lungime în profil de 2,40 m. În șanțul pentru instalarea cablurilor de fibră optică, având lățimi de 0,50 – 0,60 m, a fost surprinsă numai limita de NV, cea mai mare parte a complexului fiind situată în malul de SE al săpăturii, cel dinspre Parcul Arheologic. La ambele extremități, acest nivel este flancat de resturile elevației zidurilor camerei de ardere³, păstrate pe înălțimi de 0,10 – 0,20 m față de nivelul vetrei. Zidurile au fost construite din chirpici, în resturile zidului de NE, pe nivelul de demantelare al acestuia, fiind evidențiate *in situ* și două țigle suprapuse.

Referitor la stratigrafia complexului (Fig. 3a, b), între nivelul vetrei (- 1,10 m) și cota de - 0,60 m, a fost observat un strat de pământ brun amestecat. De la - 0,60 m până sub patul de nisip al pavajului actual, a fost pus în evidență un strat amestecat, de dată recentă, care conținea bucăți de asfalt dar și chirpici arși și sfărâmat, antrenat de pe flancurile complexului. De altfel, în mediul stratigrafic al obiectivului a fost constatată prezența unei mari cantități de chirpici arși, de-o parte și de alta a vetrei, care are pe profil o amprentă cu o lungime de 0,70 m. Complexul a fost, cel mai probabil, amenajat pe loess, pământul viu apărând la adâncimea de -1,20 m în diferite puncte din săpătura de pe trotuarul de SE, dinspre Parcul Arheologic, al bulevardului Ferdinand.

Cu privire la destinația acestui complex, contextul dezvelirii lui doar parțială,⁴ ca și urmele puternice de arsură pe care le prezenta au ridicat unele suspiciuni, nefiind inițial respinsă nici varianta unui mormânt de incinerare, a cărei apariție aici nu ar fi fost surprinzătoare. Este cunoscut faptul că extinderile treptate ale Tomisului antic s-au făcut în detrimentul necropolelor. Este și cazul Necropolei I, din epoca elenistică⁵, parțial suprapusă, mai întâi, de extinderea Tomisului în perioada romană timpurie până la linia Biserica Greacă – Poarta 2

---

² Sub actualul bulevard Ferdinand, zidul de incintă roman târziu al Tomisului descrie un traseu „în șicană”: curtea de la V de poarta P 2 (potrivit nomenclaturii propuse de Natalia Toma, v. TOMA 2010, p. 61 și p. 62, Fig. 4), de lângă bustul lui Vasile Pârvan, intersectează b-dul Ferdinand într-un unghi obtuz iar sub imobilul nr. 30, de vis-à-vis de Parcul Arheologic, se frânge într-un unghi ascuțit; aici, cel mai probabil, prezenta și un turn de colț. Planul fortificațiilor romane ale Tomisului realizat de von Vincke în preajma războiului ruso-turc din 1828 – 1829 [VINCKE 1840, Plan III (*Plan des Thales des Karaşu – Seen und der Donau bei Boghasköy*) cf. TOMA 2010, p. 58, Fig. 1.], ca și descoperiri arheologice realizate de noi în octombrie 2013 susțin această propunere de reconstituire a segmentului zidului de incintă roman târziu al Tomisului, suprapus acum de b-dul Ferdinand.

³ Vezi *infra*.

⁴ Potrivit prevederilor contractuale, intervenția personalului de specialitate în cadrul lucrărilor de infrastructură care au prilejuit descoperirea complexului a fost desfășurată în regim de supraveghere arheologică, negăsindu-se posibilitatea transformării acesteia în cercetare arheologică de salvare. Mulțumim pe această cale responsabilului științific Traian Clianțe pentru acceptul de a publica materialele.

⁵ BARBU 1961, p. 203 – 205.

Port⁶ și, ulterior, către sfârșitul sec. III p. Chr., de extinderea orașului până în dreptul liniei actualului bulevard Ferdinand. De altfel, în imediata apropiere a descoperirii care face obiectul acestui material, la intersecția bulevardului Ferdinand cu str. Răscoalei din 1907, au fost cercetate în urmă cu jumătate de secol câteva morminte de incinerare elenistice.⁷

Complexul la care ne referim reprezintă, însă, cel mai probabil, un cuptor de uz meșteșugăresc. Arderea puternică și uniformă a vetrei cu greu poate fi considerată drept rezultatul unui eveniment unic din existența complexului precum cremația unui defunct și mai degrabă cel al unor arderi repetate. De asemenea, dispunerea în cadrul complexului a singurelor elemente de material tegular aflate în poziția lor inițială, respectiv cele două țigle suprapuse din structura zidului de NE, nu indică la rândul ei un complex sepulcral aparținând ritului incinerării, în cazul mormintelor de incinerare cu protecție de țigle,⁸ acestea ocupând o poziție centrală în cadrul obiectivului, în vederea protejării rămășițelor pământești și a inventarului funerar, spre deosebire de poziția periferică a materialelor de acest tip constatată aici. La aceasta se adaugă chirpicii arși descoperiți în cantitate mare în mediul statigrafic al complexului prezentat. Principalele analogii pe care le avem la Tomis, respectiv cuptoarele pentru arderea materialului de construcție tegular din Cartierul de Vest al Tomisului romano-bizantin prezentau, de asemenea, chirpici în structura lor sau ca materiale auxiliare procesului tehnologic.⁹ Ca și chirpicii, *tegulae*-le și fragmentele de *tegulae* sunt prezente obișnuite în structura cuptoarelor de cărămidărie cercetate în Cartierul de Vest al Tomisului, indiferent de tipul acestor instalații. Chiar și în cazul cuptoarelor săpate complet în malul de pământ, fără pereți zidiți, precum C III, platforma de ardere era realizată din fragmente de țigle, olane și cărămizi lipite cu lut și dispuse orizontal sau vertical¹⁰, în vreme ce pilonul central de susținere al acestuia era construit din chirpici legați cu lut.¹¹ Celelalte două cuptoare (C IV și C V) care au fost cercetate în zona Cartierului de Vest al Tomisului, aveau pereții perimetrali, comuni focarului și camerei de ardere, construiți din chirpici legați cu lut.¹²

Lipsește, de asemenea, orice urmă de sigilare cu lut sau cu pietre a nivelului de ardere al complexului, așa cum ar fi fost normal în cazul unui mormânt de incinerare, deasupra acestui nivel nefiind observat în profil decât pământ brun amestecat. Lipsa unor orificii practicate în vatră, destinate circulației aerului cald între focar și camera de ardere nu trebuie să surprindă, având în vedere poziția periferică în cadrul complexului a părții surprinse cu ocazia săpăturilor, respectiv limita de NV a acestuia. Acest cuptor aparține, cel mai probabil, tipului

⁶ RĂDULESCU 1995 – 1996, p. 91.

⁷ BARBU 1961, p. 205; BUCOVALĂ 1967, p. 40 – 41 (M III), p. 94 – 96 (M IV).

⁸ BARBU 1971, tipurile I₁ (p. 49), II₁ (p. 50).

⁹ Pe platforma cuptorului C III, au fost descoperiți chirpici folosiți ca distanțiere pentru împiedicarea contactului direct al cărămidizilor crude cu platforma, fapt care se putea solda cu sudarea acestora între ele (RĂDULESCU 1965, p. 21).

¹⁰ RĂDULESCU 1965, p. 6.

¹¹ RĂDULESCU 1965, p. 9.

¹² RĂDULESCU 1965, p. 12 – 14.

suprateran, cu pereții perimetrali realizați din zidărie, nu doar săpați în malul de pământ. Această încadrare tipologică este indicată de țiglele suprapuse descoperite pe aliniamentul peretelui de NE al complexului, pe nivelul de demantelare al acestuia, de cantitatea apreciabilă de chirpici arși din mediul stratigrafic al acestui obiectiv, deasupra nivelului vetrei, cât și de amplasarea, cel puțin a vetrei și a camerei de ardere, la un nivel superior celui la care apare loessul în imediata apropiere a incintei romane târzii a Tomisului (cca - 1,20 m).

Privitor la datarea acestui complex, trebuie menționat, mai întâi, faptul că în cadrul lui nu au fost descoperite alte materiale arheologice și nici elemente de datare. În aceste condiții, opinăm pentru anterioritatea construirii și funcționării cuptorului în raport cu edificarea zidului de incintă roman târziu al Tomisului pe baza următoarelor considerente: amplasarea cuptorului în zona *intra muros* a Tomisului roman târziu și romano-bizantin (**Fig. 1**); proximitatea acestui complex față de zidul de incintă roman târziu. Prin urmare, încetarea funcționării acestei instalații meșteșugărești poate fi încadrată cronologic la sfârșitul sec. III p. Chr., când este plasată construirea fortificației amintite.¹³

Spațiul extramuran al unei cetăți antice era destinat și practicării activităților meșteșugărești. Acest aspect este atestat arheologic și la Tomis, chiar dacă deocamdată numai pentru o perioadă târzie.¹⁴

Clarificarea pe deplin a datării acestui complex arheologic, dar și a altor aspecte precum încadrarea tipologică sau destinația lui depind de cercetări viitoare.

---

¹³ RĂDULESCU 1995 – 1996, p. 84 - 85.

¹⁴ ICONOMU 1970, p. 237, 252 - groapă de rebuturi a unui atelier de fabricare a opaițelor, datat între sfârșitul sec. III – sec. IV p. Chr.; vezi și MITROI & ȘOVA 2014, p. 211; CCA, Campania 2002 Punct: Magazinul Tomis, p. 90 – 91, Planșa 39 – cuptor pentru arderea materialelor de construcție datat în perioada romano-bizantină.

BIBLIOGRAFIE

BARBU 1961 - V. Barbu, *Considérations chronologiques basées sur les données fournies par les inventaires funéraires des nécropoles tomitaines*, StClas. 3 (1961), p. 203 – 225.

BARBU 1971 - V. Barbu, *Din necropolele Tomisului. I. Tipuri de morminte din epoca romană*, SCIV 22 (1971), 1, p. 47 – 68.

BUCOVALĂ 1967 - Mihai Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța, 1967.

ICONOMU 1970 - C. Iconomu, *Un depozit de lucerne la Constanța*, Pontica 3 (1970), p. 237 - 254.

MITROI 2013 - Octavian Mitroi, *Noi descoperiri din necropolele romane ale Tomisului (2012 – 2013)*, Pontica 46 (2013), p. 111 – 128.

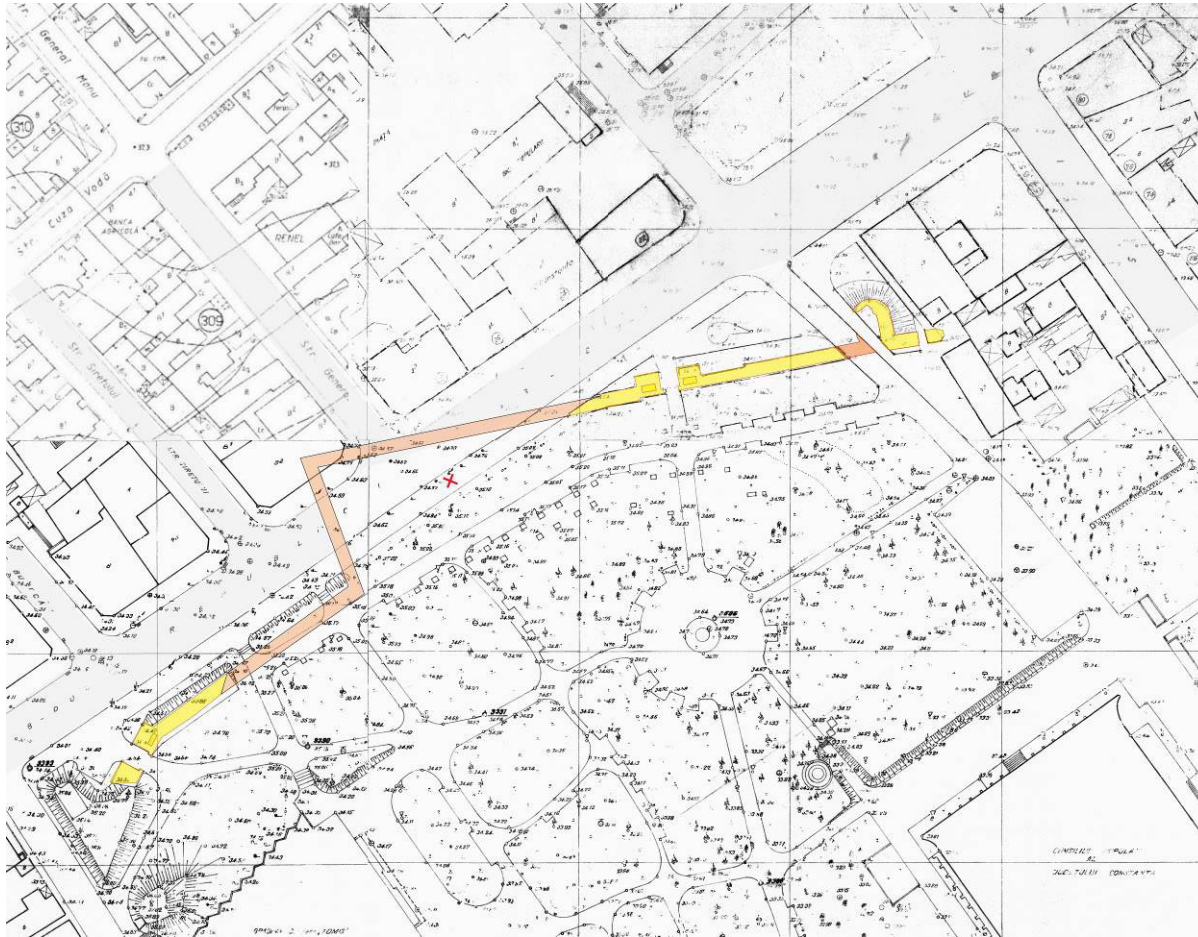
MITROI & ȘOVA 2014 - Octavian Mitroi & Constantin Șova, *Noi descoperiri din necropolele Tomisului (2014)*, Pontica 47 (2014), p. 203 - 219.

RĂDULESCU 1965 - A. Rădulescu, *Monumente romano-bizantine din sectorul de vest al cetății Tomis*, Constanța, 1965.

RĂDULESCU 1995 – 1996 - Adrian Rădulescu, *Zidul de apărare al Tomisului, de epocă târzie, în reconstituirea sa actuală*, Pontica 28 – 29 (1995 – 1996), p. 83 – 93.

TOMA 2010 - Natalia Toma, *Tomis – Kustendje – Constanța. Topografia antică tomitană în hărți și însemnări de călătorie din Epoca Modernă (sec. XIX – începutul sec. XX)*, Caiete ARA 1 (2010), p. 53 – 74.

VINCKE 1840 - Von Vincke, *Das Karaŭ-Thal zwischen der Donau unterhalb Rassowa und dem Schwarzen Meere bei Küstendschi*, Monatsberichte der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin 1, 1840, p. 179 – 186 (*non vidi*) – cf. TOMA 2010, p. 74.

Fig. 1 – Plan al sectorului zidului de incintă roman târziu al Tomisului din dreptul Parcului Arheologic, cu amplasamentul cuptorului (X) (autor: arh. Radu Cornescu).

Fig. 2 - Cuptor de uz meșteșugăresc –
b-dul Ferdinand, în dreptul imobilului nr. 28.

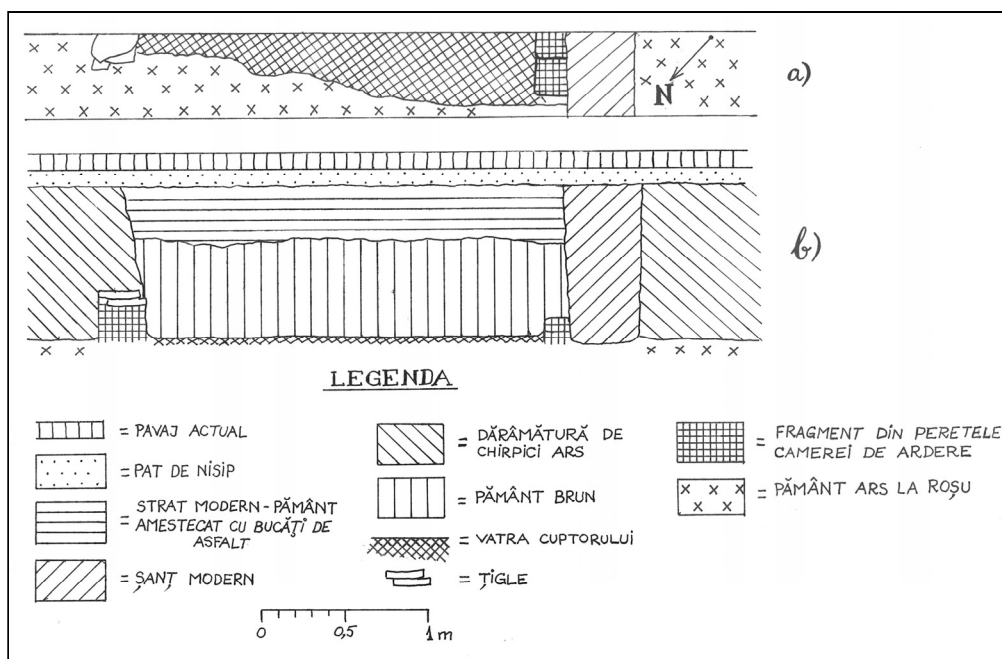

Fig. 3 - a) Grundul săpăturii; b) Profilul stratigrafic al cuptorului.